

Dekonstrüksiyonun Sosyolojik İmkân(sızlığı) ya da Karar Verilemez Açmaz: Dekonstrüksiyon ve Sosyoloji

Sociological (Im)Possibility of Deconstruction or Undecidable Aporia: Deconstruction
and Sociology

Mustafa ERTÜRK*

Öz

Fransız filozof Jacques Derrida'nın entelektüel ve akademik dünyaya kazandırdığı dekonstrüksiyon yirmi birinci yüzyıl dünyasında farklı entelektüel alanlarda ve akademik disiplinlerde tartışmalara yön vermiştir. Dekonstrüksiyon, başta felsefe olmak üzere edebiyat, mimarlık, teoloji ve hukuk gibi farklı disiplinlerde yoğun bir şekilde tartışılrsa da sosyoloji Derrida'yı ve özellikle dekonstrüksiyonu görmezden gelme veya dekonstrüksiyonun asıl sorununun metin ve felsefe olduğunu ve toplumsal gerçeklikle hiçbir ilişkisi olmadığı veya çok az ilişkisi olduğunu ifade etme eğiliminde olmuştur. Bu makale, dekonstrüksiyonun başlangıcından bu yana kurumsal ve toplumsal olanla ilişkili olduğuna ilişkin Derrida'nın ifadelerine dayanarak, dekonstrüksiyon felsefesinin sosyolojik yönlerinin olasılıklarını ve imkansızlıklarını veya açmazlarını incelemektedir. Bu bağlamda dekonstrüksiyonun sosyolojiye bir vaadi ve katkısı olup olmadığı sorusuna cevap arayan çalışma, dekonstrüksiyonu gündemine aldığı erken dönemden itibaren Derrida'nın dekonstrüksiyon pratiğinin geniş hatları içinde sosyolojik kenarın izlerine odaklanmıştır. Makalenin ilk bölümü, dekonstrüksiyonun kavramsal/metinsel bir pedagojinin sınırlarına hapsedilmesi ve tarihsel toplumsal gerçekliğe kayıtsız kalmasına yönelik literatürdeki belirleyici eleştirileri incelemektedir. Ardından araştırma sorusu bağlamında yazı ve metin kavramları çerçevesinde Derrida'nın dekonstrüksiyon sunumunun toplumsal gerçeklikle ilişkisi analiz edilmektedir. Son bölümde, dekonstrüksiyonun toplumsal alanda konumlandırılması ve toplumsal ve kurumsal alana müdahalesinin pratiği tartışılmaktadır. Sonuç olarak, dekonstrüksiyonun toplum ve sosyoloji ile ilişkisinin geçiş ve kesişme noktaları, istikrarsız bir olasılık ve imkânsızlık geriliminin salınımı içinde kararverilemez bir açmaz olarak görünmektedir.

Anahtar sözcükler: Dekonstrüksiyon, sosyoloji, felsefe, toplumsal, metin, yazı.

Abstract

Deconstruction, introduced by the French philosopher Jacques Derrida to the intellectual and academic world, has guided discussions in different intellectual fields and academic disciplines in the twenty-first century world. Although deconstruction has been discussed extensively in different disciplines such as literature, architecture, theology and law, especially philosophy, sociology has tended to ignore Derrida and deconstruction notably or to express that the main problem of deconstruction is text and philosophy and has no dealings with or little relevance to social reality. This article examines the possibilities and impossibilities or aporias of sociological aspects of the philosophy of deconstruction, relying upon Derrida's statements that deconstruction has been relevant to institutional and social since its inception. In this context, the study, which seeks to answer the question of whether deconstruction has a promise

* Dr, Kültür ve Turizm Bakanlığı, YTB. E-posta: erturkmustafal@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7172-7133

and contribution to sociology, has focused on the traces of the sociological edge in the broad outlines of Derrida's deconstruction practice since the early period when he put deconstruction on his agenda. The first part of article focuses on the decisive criticisms in the literature of deconstruction being confined to the boundaries of a conceptual/textual pedagogy and its indifference to historical social reality. Thereafter, in the context of the research question, the relationship between Derrida's presentation of deconstruction and social reality is analyzed within the framework of the concepts of writing and text. In the last part, the positioning of deconstruction to the social sphere and the practice of its intervention in the social and institutional are discussed. As a result, the transition and juncture points of deconstruction's relationship with social and sociology appear as an undecidable aporia in an oscillation of an unstable tension of possibility and impossibility.

Keywords: Deconstruction, sociology, philosophy, social, text, writing.

Giriş

Dekonstrüksiyon, Fransız filozof Jacques Derrida (1930-2004)'nın Nietzscheci düşünce çizgisini takip ederek (Peters & P.Trifonas, 2005, s. 5) Heideggerci ontoloji ve Husserlci fenomenolojiyi titiz bir biçimde okuma pratiğinden ortaya çıkmış (Beardsworth, 2007, s. 212) ve yirmi birinci yüzyıl entelektüel ve akademik dünyasında farklı alanlardaki tartışmalara yön vermiştir. Derrida'nın erken kariyer döneminde "felsefe dünyasına giriş yaptığı" (Bennington, 2000, s. 7) birbirini tamamlayıcı bir dizi çalışması *Ses ve Görüngü*, *Gramatoloji* ve *Yazı ve Fark* dekonstrüksiyonu başlatan ve örnekleyen metinler olarak düşün dünyasının kanonu içinde ciddi bir konum edinmiştir.

Dekonstrüksiyon, mimarlık, yönetim bilimi, hukuk, edebiyat, organizasyon teorisi, kültürel ve postkolonyal çalışmalar, coğrafya (Attridge, 2005, s. 45) ve teolojik çalışmalar gibi alanlarda yoğun bir biçimde tartışılmış (Brothman, 1999, s. 65) olup etkisi günümüzde de söz konusu disiplin alanlarında yankılanmaya devam etmektedir (Bellou, 2013, s. 39). Dekonstrüksiyonun, yalnızca felsefe dünyasının değil, aynı zamanda sosyal ve beşerî bilimlerin neredeyse tüm alanlarında hızlı bir biçimde ilgi çekmiş olması (Stocker, 2006, s. 3) ve birçok disiplinde çeşitli açılardan sorunsallaştırılması ile koşut farklı düşünsel kaygılar için "bir toplanma noktası" (Bellou, 2013, s. 43) haline gelmesi akademik ve entelektüel dünyadaki etkisinin bir göstergesi olarak okunabilir. Dekonstrüksiyonun bu geniş etkisinin farklı nedenleri olmakla birlikte, başlıca nedeni kuşkusuz onun herhangi bir basit anlamda felsefe olmaması, felsefenin sınırında sürekli bir geçiş performansı ya da "sınırdan dolaşma" (Bennington, 2000, s. 7) deneyimi olmasına eşlik eden "Derrida'nın çalışmalarının sonuçları, kapsamı ve hacminin büyüklüğü" (Hill, 2007, s. vii) ile yakından ilgilidir. Bu ilgililik, dekonstrüksiyonun sosyoloji ile ilişkisinin araştırılmasına açılacak bir aralığa da işaret etmektedir. Genel olarak toplumsal olguların doğasına ilişkin bir açıklama sunma çabasında somutlaşan "sosyolojinin temel sorunu, bizzat felsefeye aittir" (Winch, 2008, s. 41). Nihayetinde sosyoloji için önemli olan sorular aynı zamanda felsefi olan sorulardır (Chernilo, 2014, s. 340; Derrida, 1994a, s. 9-10). Çünkü Derrida'nın ifadesiyle "felsefenin dekonstrüksiyonu farklı alanlarda sorulabilecek belirli sayıda soruyu beraberinde getirir" (1994b, s. 10). Dolayısıyla dekonstrüksiyon felsefenin ve onun toplumsal olana içkinliğine ilişkin bir gözden geçirme alanı sunar (Dumont, 1998, s. 219).

"Dekonstrüksiyon", "post-yapısalcılık" ve "post-modernizm" terimleri gibi sosyolojide oldukça yaygın bir şekilde kullanılmış" (Kelly, 2013, s. 169) olsa da pek çok farklı disiplin dekonstrüksiyon ile erken dönemde sıkı bir ilişki kurarken, genel olarak sosyoloji, Derrida'yı ve özelden ise dekonstrüksiyonu görmezden gelme veya dekonstrüksiyonun temel sorunsalının metin ve felsefe olduğu ve toplumsal gerçeklikle bir ilişkisinin olmadığı anlamına gelecek şekilde (Kelly, 1999, s. 150) "yanlış anlama" eğiliminde olmuştur (Kelly, 2013, s. 188). Toplumsal teori için Derrida'nın yeni bir "paradigma" sunmaması (Corlett, 1989, s. xi), sosyal filozoflar ve sosyologların onun metinlerinde bilinçli bir tercihle büyük ölçüde yer almaması (Sjöstrand, 2021, s. 47) ve daha önemlisi Derrida'nın konvansiyonel anlamda bir teorisyen olmaması sosyoloji ile dekonstrüksiyonun ilişkisinin sosyoloji tarafından ihmal nedenleri olarak görülebilir. Derrida'nın ilk dönem çalışmalarından itibaren dekonstrüksiyonun toplumsal gerçeklikle ilgili bir açılımının olmadığı yönündeki analizlerin savuşturulması pek çok Derrida takipçisi tarafından dekonstrüksiyonun toplumsal alana uygulanabilirliğine yönelik hamlelerle somutlaştırılmaya çalışılmış (Agger, 1989a; Agger, 1989b; Agger, 1992; Brown, 1987; Denzin, 1991; Game, 1991) olsa da dekonstrüksiyonun toplumsal olan ve dolayısıyla sosyoloji ile ilişkisini araştırmaya yönelik jestlerin

şimdiye kadar oldukça zayıf kalmış olması (Bernstein, 2007, s. 188) ve dekonstrüksiyonu sosyoloji disiplini perspektifinden araştıran çalışmaların literatürdeki eksikliği (Harrington, 2009, s. 53) dekonstrüksiyonun sosyolojik imkan ve imkansızlıklarının sorunsallaştırılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda *toplumsal alana ya da toplumsal gerçekliğin kurulumuna ilişkin ve toplumsal düşünceye yönelik dekonstrüksiyonun bir vadi ve katkısı var mıdır*, sorusundan hareketle Derrida'nın dekonstrüksiyona ilişkin düşünce ve pratiğinin ana hatlarının izini sürerek ilerleyen çalışmamızda özellikle Derrida'nın dekonstrüksiyonu gündemine aldığı erken döneminden itibaren dekonstrüksiyonun toplumsal alanla ilişkisi ve bu ilişki biçiminin görünümü sosyolojik açılımı bağlamında sorunsallaştırılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, Derrida'nın geç dönemi olarak adlandırılan 1980'ler sonrası sorunsallaştırdığı *adalet, konukseverlik, hayaletsellik, armağan, demokrasi* gibi kavramlarının toplumsal bağlamda okunması başkaca bir çalışmayı gerektirdiği için bu çalışmada ele alınmamıştır. Fakat burada işaret edilmesi gereken Derrida'nın geç dönem düşüncesinde yer alan tüm bu kavramların toplumsala yönelik içerimlerinin dekonstrüksiyonu ilk ortaya atışından itibaren belirli dozda içerdiği (Bellou, 2013; Burzyńska, 2019).

Sosyolojinin on dokuzuncu yüzyılın sonunda hem kurumsal hem de entelektüel olarak felsefenin bağrından ortaya çıkışı (Orchard, 2011, s. 60) felsefeyle ilişkisini belirleyen temel zemine rengini vermiştir. Sosyolojinin ortaya çıkış aşamasında felsefeden tam bağımsızlığına (Orchard, 2011, s. 59) yönelik girişimlerin (Vandenbergh, 2018, s. 92) sonuçları tartışmalıdır (Bunge, 2013, s. 2). Dolayısıyla sosyoloji on dokuzuncu yüzyıldan itibaren birincisi felsefeyle ikincisi ise diğer sosyal bilim alanları ile yakın ilişkisi olmak üzere üst üste çakışık ve iki yönelimli kurucu huzursuzluk ve istikrarsızla geçinmek zorunda kalmıştır (Kelly, 2013, s. 189). Sosyolojinin kendisini felsefe ile mesafelendirme çabası meşruiyetinin temel gerekliliği olduğu kadar, bu ayrışmanın başarısına ilişkin tereddüt sosyolojinin diğer disiplin alanları ile yakın ilişkisi ile sürekli desteklenmiştir.

Zygmunt Bauman (1992), sosyoloji ve felsefenin akademik profesyonelleşme ve kurumsal sınırlarla korunan sıkı departman ayrımlarının aksine “birbirini çeken, birbirini besleyen, iç içe geçen ve ortak bir tarih boyunca yaşayan iki entelektüel gelenek, iki geniş açık söylemsel oluşum” olarak her iki disiplin alanını “bir nehrin içindeki iki girdap” gibi düşünmenin faydalı olacağını vurgular (s. 114). Bu bağlamda felsefe ve sosyoloji arasındaki ilişkiye dair tartışmanın “sınır çizmeye yönelik doğal kaygının bir ifadesi” (Bauman, 1992, s. 114) sorunsalına hapsedilmesinden öte “sosyolojiyi polimorf arayüzleri ve diğer alan ve disiplinlerle olan bağlantıları açısından çok gözenekli bir alan olarak” (Ajana, 2008, s. 23) toplumsalın modern bilimlerin ayrışması ile alanına dahil edilen sosyolojinin nadiren sorgulanan felsefe ile ilişkisinin (Bauman, 1992, s. 143; Bourdieu & Passeron, 1967, s. 163) gözden geçirilmesine ve somutlaştırılmasına yönelik bir girişim olarak sosyoloji ile felsefe arasında nasıl bir ilişki olabilir, sorusunun cevabının Derrida'nın dekonstrüksiyon pratiği tarafından verilebilecek olasılığı yoklayan bu çalışma, olgusal ve aşkınsal unsurların toplum teorisine karşılıklı olarak düzeltici bir bakış açısı getirdiği çağdaş Kıta Avrupası felsefesi ile toplumsal teori geleneğinin muğlak sınırında bir okuma/yazma pratiği olarak görülebilir. Bu çalışma aynı zamanda felsefe ve toplumsal teorinin kesişim ve kırılma alanlarına yönelik katkıyı Derrida'nın çalışması üzerinden somutlaştırma girişimi olarak dekonstrüksiyonun, toplumsal gerçekliğin ve toplumsal olanın disiplinler arası doğasının çağdaş dünyada gelişiminde özel yerini belirlemeye ve felsefe ile sosyoloji arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesine yönelik potansiyele yönelik bir katkı sunma çabasıdır. Bu çerçevede, dekonstrüksiyonun sosyolojide alımlanmasında kilometre taşı olarak okunabilecek Michel Foucault, Edward Said, Pierre Bourdieu ve Jürgen Habermas gibi önemli düşünürler ve akademisyenlerin dekonstrüksiyona yönelik konumuz bağlamında geliştirdikleri eleştirilerin ele alınması gerekmektedir.

İlk Karşılaşmaların Mirası: “Küçük Pedagoji”

Derrida'nın felsefi kariyerinde Heidegger'e benzer bir şekilde fakat her zaman Derrida'nın ısrarla reddettiği erken-geç dönem ayrımı yapılır. Bu ayrım, politik, etik, toplumsal ve olgusalın Derrida'nın felsefesindeki görünürlük motifine dayanır. Dekonstrüksiyonun erken dönemi olarak adlandırılan 1980'lere kadar toplumsal, etik ve politik olana doğrudan ve dolaylı olarak hiçbir biçimde atıfta bulunmazken (Wood, 2005) Derrida'nın geç dönemi olarak adlandırılan *Marx'ın Hayaletleri* (1993), *Konukseverlik Üstüne* (1997), *Emmanuel Levinas'a Veda* (1997) gibi metinlerle birlikte toplumsal, olgusal, etik ve politik sorulara

yönelik belirli bir kaymaya işaret edilerek (Leledakis, 2000, s. 179), siyasi-etik ve toplumsal sorunlarla ilgilenen bir Derrida dönüşü ve dekonstrüksiyon seyri tarif edilir (Kates, 2005; Baral, 2018; Rapaport, 2003). Her ne kadar 1980'lerin sonlarından itibaren Derrida'nın metinlerinde toplumsal ve kültürel alana ilişkin daha açık düşünceler serdettiği (Dews, 2007, s. 34) bir gerçek ise de dekonstrüksiyonun erken döneminden itibaren toplumsal alanla ilgisi bağlamında belirli bir izleğin Derrida tarafından devam ettirildiği hatta geç dönemde Derrida'nın metinlerinde açıktan toplumsal, etik ve olgusal olana yönelik sorunları ele alış biçimini erken dönem dekonstrüksiyonun bilgilendirdiği (Bellou, 2013, s. 122) ve geç dönem Derrida'nın ilgilerinin erken dönem çalışmalarının her yerinde izlenebileceği ve bunun tersi olduğu (Nealon, 2012) genel itibarıyla hem eleştirmenler hem de dekonstrüksiyona sempati duyan bir dizi düşünür tarafından ısrarla görmezden gelinerek ihmal edildiğine ilişkin yaygın bir kanı vardır (Newman, 2005, s. 84). Bu ihmalin Derrida'nın düşünce/yazı stili ve dekonstrüksiyonun kendisinden de kaynaklanan nedenleri sıralanabilir. Fakat çalışmamızın sınırlılıkları açısından ilk elden tespit edilmesi gereken iki nedene değinmek gerekir. Birincisi Derrida'nın erken dönem düşüncesi ve dekonstrüksiyonda olgusal ve toplumsal boyutun görünürdeki eksikliği (Gormley, 2020, s. 146); ikincisi ise Michel Foucault (2005a; 2005b), Edward Said (2000), Jürgen Habermas (2000) ve Pierre Bourdieu (2007) gibi beşerî ve sosyal bilimlerin önemli figürlerinin de dahil olduğu dekonstrüksiyona yönelik eleştirel tutum olarak görülebilir. Derrida'nın sosyoloji ile belgelenmiş ilişkisi oldukça nadirdir. Bunlardan ilki Bourdieu'nun diğeri ise Habermas'ın eleştirisi ile somutlaşmaktadır (Kelly, 2013, s. 170). Fakat Foucault'dan dekonstrüksiyona yönelik gelen ilk eleştirinin (Gaston, 2011, s. xxi) dekonstrüksiyonun sosyoloji ile ilişkisine yönelik bir takım yönlendirici özellikler taşıması açısından özel bir öneme sahip olduğunu düşündürecek ciddi kanıtlar vardır.

Foucault ve Derrida arasındaki tartışmanın başlangıç noktası, Foucault'nun ilk büyük eseri olan *Deliliğin Tarihi* (2006)'nin 1961 yılında yayınlanması olmuştur (Macherey, 2016, s. 3). Öğrencisi olduğu Foucault'nun bu çalışmasına yönelik Derrida'nın *Cogito ve Deliliğin Tarihi* adlı eleştirisi ile Foucault ile Derrida arasında başlayan ve Foucault'nun Derrida'ya cevap olarak iki metinle (2005a; 2005b) devam ettirdiği polemik yüklü tartışma yirmi yılı kapsayan bir süreçte gerçekleşmekle kalmamış aynı zamanda beşerî ve sosyal bilimler açısından son derece zengin sonuçlar doğurmuştur (Penfield, 2016, s. 1-2). Deliliğin tarihiyle ilgili olarak Descartes'ın *Birinci Meditasyon*'unun okunması bağlamında Descartesçı *cogito* ve deliliğin statüsü üzerine başlayan polemik detaylandırılması bu çalışmanın sınırlarını aştığı için konumuz bağlamında bu tartışmada Foucault'nun dekonstrüksiyon üzerine geliştirdiği eleştirisine odaklanılmaktadır. Foucault'nun Derrida'nın eleştirisine cevabının ilk bölümü *cogito*'nun durumuna ilişkin Derrida'nın eleştirilerine karşı uzun bir felsefi tartışmadan hareket eder, fakat ikinci bölümde eleştirisinin yönü Derrida'nın dekonstrüksiyonuna yönelik "korkunç bir şahsi saldırıya dönüşür" (Roudinesco, 2008, s. 92). Foucault (2005b), Derrida'yı modern felsefenin bir metni bir olay ya da olaylar dizisi olarak kavrama konusundaki sistematik başarısızlığının ve söylemsel pratiklerin sonsuz yorum gerektiren metinsel izlere sistematik olarak indirgenmesinin en kararlı temsilcisi (McGushin, 2016, s. 108) olarak görür ve Derrida'nın dekonstrüksiyonunun "çok görünür biçimde tezahür eden, tarihsel olarak çok belirli küçük bir pedagoji" (Foucault, 2005b, s. 74) olduğunu söyler (Foucault, 2005b, s. 74). Bu çerçevede Foucault'nun eleştirisi, dekonstrüksiyonun genel olarak tarihsel ve toplumsal olanın bilgisinin ve analizinin aşkınsal lehine metnin dışarısını dışarıda bırakan postülatlara dayalı "küçük bir pedagoji" olduğunun ilanına dönüşür.¹

Edward Said (2000), Foucault ile Derrida'yı karşılaştırarak, Foucault'nun metni olgusal, toplumsal tarihsel gerçeklikle ilgili bir iddia ve talep içeren bir biçimde ele aldığı, Derrida'nın ise metni fiili gerçeklik ile bağlarını kopararak hiçbir biçimde olgusal, toplumsal ve politik olanı dikkate almadan metinsel

¹ Foucault'nun dekonstrüksiyona ilişkin eleştirilerine yönelik Thomas Khurana Derrida'nın çalışmalarının, aslında felsefenin aşkınsal yaklaşımları içinde kalan soyut veya şematik bir dersten ziyade, toplumsal ve kurumsal pratik ve deneyimleri anlama ve şekillendirme yollarına ilişkin özel ve maddi müdahalelerle ilgilendiğini vurgular ve buna kanıt olarak (2016, s. 95) Derrida'nın "dekonstrüksiyon iki tarzda uygulanır (çoğunlukla bunların birini diğerine aşıladığı halde). Biri mantıksal-formel paradoksların kanıtlayıcı ve görünüşte tarihsel olmayan havasına bürünür. Diğeri daha tarihsel ve daha anamneziktir; metin okumalarıyla, kılı kırk yaran ve soykütüsel yorumlarla ilerler görünür." (Derrida, 2010a, s. 68) şeklindeki yorumunu sunar. Jonathan Basile (2018) Foucault'nun ve Marxist geleneğin dekonstrüksiyonu yazı ve metnin sınırları bağlamında "yanlış" okuduklarını vurgular ve bunun neden ve sonuçlarını göstermeye çalışır.

özelliklere odaklandığı savı ile eleştirerek Derrida'nın dekonstrüksiyonun metnin içine, Foucault'nun düşüncesinin ise hem içeriye hem de dışarıya götürdüğünü belirtir (s. 196). Said'in toplumsal, kültürel ve entelektüel bağlamla metni sorunsallaştırmak adına Foucault'nun okuma stratejisini Derrida'ninkinden daha yararlı gördüğü oldukça açıktır (Flaherty, 1986, s. 167) ve bu nedenle, Foucault'nun düşüncesinin toplumsal ve kültürel olguları sorunsallaştırdığı (Said, 2000, s. 228), Derrida'nın toplumsal ve kurumsal olanı göz ardı ettiği (s. 230) ve metni dünyadan ayırdığı için tercihini Foucault'dan yana kullanır (s. 239). Said'in Foucault'dan esinlenmiş görünen Foucault ve Derrida'yı konumlama biçimi dekonstrüksiyon hakkında konuyla ilgili tartışmaların önemli bir bölümünde Foucault'nun yorumunun pekiştirilerek kanonik hale getirilmesine hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda sosyal bilimlerde çalışan ve bu sorularla ilgilenen akademisyenlerin Foucault'cu yaklaşımı tercih etmesine de katkı sunar (Kelly, 1999, s. 150; Boyne, 2009, s. 109). Said'in yorumuna oldukça benzer şekilde Peter Dews (2007, s. xi) Derrida'nın çalışmalarını metnin doğası ve metinsellik biçimleri ile ilgili geniş kapsamlı tartışmaların ateşleyicisi olarak sınırlandırırken toplumsal düşünce ve teori ve dolayısıyla sosyolojide Foucault'nun yaklaşımının etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret eder. Bu çerçevede, Dews (2007, s. 37)'in aşkın olanla baş etmeye çalışırken aşkın olanın sınırlarına hapsolan dekonstrüksiyonun olgusal olana ilişkin bir fikrinin bulunmadığı; dolayısıyla ampirik bilginin revizyonu ile ilgilenmediği iddiası Foucault'nun izini takip eden Said'in dekonstrüksiyon eleştirisini yankılar.²

Bir başka eleştiri Jürgen Habermas tarafından geliştirilir. Habermas metafiziğin bir mirasçısı ve modernitenin felsefi söyleminin bir katılımcısı olarak gördüğü (2000, s. 181) Derrida'yı retorik egemenliğini mantığın alanına genişletmekle suçlar (s. 188). Habermas'a göre bu aynı zamanda akıl ile estetik arasındaki ayırmda estetik tarafında yer almak ve felsefe ile edebiyat farkının silinerek (s. 190), kurgusal olanın lehine olgusal, toplumsal ve ampirik olanın dışarıda bırakılması anlamını da içermek zorundadır. Habermas'ın Derrida'ya yönelik eleştirisini yakından takip eden Thomas McCarthy (1993) Derrida'nın "mevcudiyet metafiziği ile dolup taşan" (s. 116) dekonstrüksiyonunun toplumsal ve olgusal olan söz konusu olduğunda ciddi biçimde kendisini, sakat bıraktığı (s. 98) ve "ampirik toplumsal araştırmanın özgüllüğünden" geri çekilerek (s. 115) olağan ampirik ve normatif toplumsal araştırma prosedürlerini değersizleştirmesinin (s. 116) sonucu toplumsal olanı "yeniden yapılandırmak için yeterli bir temel" (s. 112) vadetmediğinde ısrar eder.

Sosyoloji disiplininin Pierre Bourdieu dekonstrüksiyonu "felsefi üretim alanına aidiyetle, yani bu alanın varoluşuyla ve bununla bağıntılı sansürlerle ilgili çıkar ve ilgiyle sınırlandırılmış" (2015, s. 721) "kasten dolambaçlı, merkezi kaymış, özgürleşmiş veya altüst edici bir bakış" (s. 723-4) formülasyonunda Derrida'nın son derece "bilgece" oynadığı (s. 719-20) entelektüel bir oyun olarak okur ve eleştirisine rağmen bu felsefi oyundan asla geri çekilmediği için, felsefi metin ve onun felsefi okuması hakkında yalnızca felsefi olarak doğruyu söylemek zorunda kalması nedeniyle Derrida'yı idealist felsefe alanından asla ayrılmamakla (s. 720) eleştirir. Bourdieu'nun dekonstrüksiyon eleştirileri Derrida'nın Kant üzerine makalesinin analizi bağlamında yapılmış olsa da (Loesberg, 1997) Derrida'nın felsefe içinde kapanmayı sorunsallaştırmaya çalışarak felsefenin ne içinde ne de dışında olan, felsefenin sınırlarını istikrarsızlaştırarak felsefenin sorunlarını diğer disiplin alanlarına-Bourdieu'nun sosyoloji için de geçerli olduğunu görebileceği-yayarak "bir yer ya da yer-olmayan" bulunduğu işaret etmesini (Kelly, 2013, s. 176) Bourdieu dikkate almaz ve Derrida'nın dekonstrüksiyonu "sosyolojik bir analize geçiş" noktasına kadar götürse de ancak her zaman bunun dışında-felsefe alanında-kaldığını ileri sürer (Bourdieu, 1988, s. 24). Derrida, Bourdieu'nun kendisi hakkındaki eleştirilere doğrudan yanıt vermez, fakat Bourdieu'nun *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* başlıklı çalışmasındaki iddialara yönelik özellikle nesneleştirme sorunsalı bağlamında cevaplar geliştirir (Derrida, 2002, s. 1-66). Peter Zima (2002) Bourdieu'nun dekonstrüksiyon eleştirisinin Derrida'nın konumuna her açıdan hakkını vermediği dahası Bourdieu'nun

² Roy Boyne (2009, s. 107-109) hem Foucault'nun vargısının hem de Foucault-Derrida tartışması özelinde Foucault'nun saptamasına katılan Said (2000), Sprinker (1980), Frow (1986), Flaherty (1986) gibi yorumcuların Derrida'nın metinselliğin içine hapsediğini ileri sürmelerinin yalnızca bir sav olmaktan ileri gidip gidemediğinin soruşturulmasının gerekliliğine işaret eder.

Derrida'nın özellikle kurumsallaşmış felsefeye yönelik eleştirilerine hiç dikkat etmemiş olduğunun altının çizilmesi gerektiğine dikkat çeker (s. 170-1).

Derrida'nın çalışmasında “ontik, olgusal ve ampirik olanın örtük olarak reddedildiği” (Critchley, 2014, s. 189, 220) ve dolayısıyla toplumsal gerçekliğe yönelik ilgisizliği gerekçesiyle dekonstrüksiyona yönelik saldırılar şüphesiz Foucault, Said, Habermas ve Bourdieu ile sınırlı değildir. Örneğin farklı yoğunlukta olmak üzere Sprinker (1980), Lentricchia (1983), Eagleton (1984), Jameson (1999), Norrie (2005) ve Critchley (2014) gibi çeşitli disiplin alanlardan bir dizi entelektüel dekonstrüksiyonun toplumsal ve olgusal olana yönelimsizliği ve ampirik zayıflıkları nedeniyle eleştirir (Zima, 2002, s. 173; Burzyńska, 2019, s. 82). Tüm bu eleştirilerin dekonstrüksiyonu “yanlı” veya “üstün körü” bir alımlama ve yorum sonucu olduğuna ilişkin Derrida'nın savunmasını (1995a, s. 218) anlamlandırmak için konumuz bağlamında dekonstrüksiyonun Derrida tarafından geliştirilme biçimini yazı ve metin bağlamında ele almak gerekmektedir.

Sınırın Sonsuz Hareketi: Yazı, Metin ve Bağlam

Derrida'nın erken dönem metni, *Gramatoloji*'de, söz merkezciğe karşı dekonstrüksiyon hamlesinde söze karşı yazıya yönelik bir öncelik verme, yazıya itibarını iade etmek girişimi olmadığı kendisi tarafından açıkça vurgulanmış (2010b, s. 86) olsa da Derrida, bir başka kavram olmayan kavram olarak ürettiği “dilini hiçbir zaman el değmemiş, yazıyla temas etmemiş saf bir durumda mevcut olmamış olması” (s. 87) olarak *arkhe-yazı* (*arche-écriture*) (2010b, s. 87; 148; 1997a, s. 56; 83) ile yazı ve söz arasındaki düşünce tarihini kat eden hiyerarşik karşıtlığı ortadan kaldırma hamlesi ile yazının ve dolayısıyla metnin sınırlarını genişletmeye çalışır. *Arkhe-yazı* “şimdi ile yokluk arasında, grafik gösterge olarak yazı ile sözel sesler olarak konuşma arasındaki kararsızlık” (Silverman, 1994, s. 84) olarak sunulur. *Arkhe-yazı*, tarihsel olmamak koşuluyla hem geriye (dillerin de bir yazı olduğu) hem de ileriye doğru (dünyeviliğe) yazının sınırlarını genişletir ya da siler. Dolayısıyla Batı düşünce tarihi boyunca yazının aşağılanmasını anlamak girişimi, karşıtlıkların tüm Batı düşüncesini yapılandırma biçimini anlamak için bir dayanak olmaktan (Payne, 1993, s. 119) daha fazlasına gönderme yapmak üzere açılma imkânına kavuşmuş olur. Çünkü, “*arkhe-yazı* yalnız yazısal ifadenin form ve maddesinde değil, yazısal olmayan ifadenin [form ve maddesinde] de iş görmekte olmalıydı.” (Derrida, 2010b, s. 92). Dolayısıyla *arkhe-yazı*, yalnızca yazının maddiliğini değil, aynı zamanda maddi olanın metinselliğinin düşünülmesini zorlar; burada maddi kavramı, “genel olarak metinsel olmayan dışsallık” (Goldgaber, 2021, s. 8) dolayısıyla metinselliğin genişlemesine gönderme yapar. “Metin kavramının genişletilmesi stratejik olarak belirleyicidir.” (Derrida, 1994b, s. 15). Çünkü, ““metin” kelimesine verdiğim anlamda” der Derrida “metinleştirilmemiş hiçbir şey olamayacağı için söylemsel olanın ötesindeki şeyler “kendilerine metinsel bir yapı kazandıran bir farklılıklar ve referanslar ağı içinde yakalanmaktan kendilerini alamazlar.” (s. 15). Aynı zamanda, bu genişletme stratejisi (Derrida, 1997b, s. 17), dekonstrüksiyonun yaygın biçimde görülen söylemsel metin analiziyle sınırlandırılma fikrinin önemli biçimde yanlış anlaşılmasına veya dekonstrüksiyonu “dil meseleleri ile sınırlamak için tasarlanmış politik bir strateji” (Derrida, 1994b, s. 14) ye karşı bir stratejidir. Bu stratejinin karar verilemez kaldırıcı ve “muhtemelen Derrida'nın çalışmasındaki en kalıcı kavram” (Johnson, 1993, s. 8) olan *arkhe-yazı*, içerisi ve dışarıyı ayırmasını ortadan kaldırılmakla (Hill, 2007, s. 46) kalmaz aynı zamanda “Derrida'nın ötekini radikal bir şekilde yeniden düşünmesini müjdelemek olan bir düşünce tarzının başlangıcını” (Bellou, 2013, s. 17) da işaretler.

Metnin genişletilmesinde Derrida, kendinden menkul tek ve tutarlı bir içsel anlamın olmadığı, ancak metinlerin, kelimelerin, fikirlerin ve görüntülerin her zaman bağlamsal olduğu diğer metinler, kelimeler ve fikirlerle örülmüş bir *izler [tracé]* zinciri ile yapılandırıldığı ortaya koyar (Palmer, 2008, s. 89). Kültürün kendisi tüm boyutlar ve düzlemlerde parça parça üretilmez, *izler* zinciriyle üretilir ve bu durum metinsel ontolojimizde temel bir değişimi gerektirdiği için, konvansiyonel anlamda kâğıt üzerindeki “metnin kendisinden” ve bu metne uygulanan hermeneutik gelenekten mesafelenerek, tüm kültürel, politik ve toplumsal boyutlardan geçen sınırsız bir matris olarak metin karşımıza çıkarılır (Dienst, 1994, s. 303). Derrida'nın en çok alıntılanan ve metni maddi dünyanın tüm boyutlarından ayırdığı iddiasıyla ve dolayısıyla metinsel izolasyonculuğunun en ciddi kanıtı olarak eleştirilmesi nedeniyle ısrarla “yanlış”

yorumlandığını vurguladığı cümlesi, “*Metnin dışında hiçbir şey yoktur* [Metin-dışı yoktur; *il n’y a pas de hors-texte*]” (Derrida, 1997a, s. 158) metnin içi ve dışı olan kapalı bir bütün ve metnin içi ile dışını birbirinden ayıran bir sınırın olmadığını söylemektedir (Thomassen, 2010). Derrida, metin olarak herhangi bir anlama gönderme yapan bütünlüğe atıfta bulunmakta ve bu bütünlüğe kaçınılmaz olarak felsefi, toplumsal, politik, ekonomik veya her türlü pratikler, kurumlar ve yapılar da dahil edilmektedir (Thomassen, 2010, s. 43):

“Metin” dediğim şey, “gerçek”, “ekonomik”, “tarihsel”, toplumsal-kurumsal olarak adlandırılan bütün yapıları, kısacası tüm olası göndermeleri ima eder [...] İnsanların iddia ettiği gibi, tüm referansların askıya alındığı, reddedildiği veya bir kitaba kapatıldığı anlamına gelmez bu [...] Ancak bu, her göndergenin, tüm gerçekliğin farklı bir iz yapısına sahip olduğu ve yorumlayıcı bir deneyim dışında bu “gerçek”e atıfta bulunulamayacağı anlamına gelir (Derrida, 1988a, s. 148).

Dolayısıyla Derrida’nın erken dönem metin önermesi olarak “dışarıda bir yerde,” metinsel olmayan sağlam bir gerçekliğin yokluğu” (Bauman, 2003, s. 244) metinlerin belirli karakteriyle ilgili bir tezden ziyade, dekonstrüksiyonun (toplumsal/kurumsal/politik) yapılaraya doğru açılımına yönelik bir öngörünün stratejik hedefleriyle uyumlu eleştirel bir arka planı temin eder. Nihayetinde, bu durumda dekonstrüksiyon, “metni kendi dışına, dışlaması ya da önünü kapatması gereken terimlere, kavramlara, bilgilere açma girişimi” (Grosz, 1989, s. 29) olarak belirginleşir. Bu girişim, Derrida’nın “*arkhe-yazı*” ve “*metin*” kavramlarının dilin ve ötesinde somut dünya deneyimine ilişkin söyleyebilecekleri ile yakından ilgilidir (Bradley, 2008, s. 9). Çünkü, “metnin dışında bir şey yoktur” cümlesi nihayetinde “*bağlam*” sorununu gündeme getirir; “bu nedenle herkesin bildiği gibi” der Derrida “*bağlamdan başka bir şey yoktur*” (Derrida, 2013b, s. 219) ya da “*metnin dışında hiçbir şey yoktur*”, bağlamsal açılımıyla bir ilişkisi olmaksızın bir metne asla ulaşamayacağını ve bir bağlamın yalnızca bu kadar önemsizleştirilmiş indirgenmiş bir şekilde metne denilen şeyden oluşmadığı anlamına gelir” (Derrida, 2013b, s. 184). Bu bağlamda Derrida, kendisine rehberlik eden “metin” ve “bağlam” kavramının “dünyanın gerçek tarihi” formülasyonunda sunumunu “dünyayı, gerçeği ve tarihi” kucakladığı anlamında vurgulayarak metnin deneyimde ortaya çıkan “tarihe, dünyaya, gerçekliğe, varlığa ve özellikle ötekine göndermeyi” askıya almadığının ısrarla görmezden gelindiğinden şikâyet eder (1988a, s. 137). “[B]ağlam”, “tüm “dünyanın gerçek tarihi”ni ima eder” ve dekonstrüksiyon kısmen “bu sınırsız bağlamı hesaba katma çabası” (s. 136) olarak anlaşılabilir. Çünkü bağlam tüm dünyanın gerçek tarihine gönderme yapıyorsa bu bağlamın tarihi, kültürel, toplumsal olabileceği ve dolayısıyla metne dışsal olarak görülse de “metin” olmaları veya metinsellikleri bakımından, aynı zamanda metne içkin olduğuna işaret eder (Silverman, 1994, s. 85). Dolayısıyla artık metni okumak “geceleri kütüphanede geçirmek demek değil” bağlamı, olayları yakın bir şekilde okumakla eşdeğer olur (Derrida, 1999, s. 67). “Böylece genişleyip radikalleşmiş olan” (Derrida, 2010b, s. 19-20; 1997a, s. 10) yazı ve metin dekonstrüksiyon sürecinin tüm alanlara doğru yolunu açmış olur ya da başka bir ifadeyle, dekonstrüksiyon, yazının ve metnin genişletilmesi dolayısıyla sadece felsefe tarihinin tümünde değil diğer disiplin ve alanlarda da bir dizi belli belirsiz kısıtlamaların tespitine (Derrida, 2004, s. 118) imkân tanır. Batı düşünce tarihi boyunca metne atfedilen tüm sınırlar, *genelleştirilmiş metin* kavramı ile aşılmaya çalışırken Derrida bunu kaba bir homojenleştirme adına değil metnin içi (konvansiyonel metin) ile dışı (dünya) arasındaki sınırı karmaşıklaştırmak adına gerçekleştirir (1979, s. 84). Bu aynı zamanda, metnin gerçekten ne anlama geldiğine bir bağlamdan ayrılmış olarak başvurmanın hiçbir anlamı olamayacağı demektir. Anlam, metinde kavramda veya ifadede kendinde mevcut ve mevcudiyetin sonradan değiş tokuş edilmesi değil; bir mübadelenin gerçekleşmesinde ortaya çıkan olarak toplumsaldır (Colebrook, 2007, s. 193). Bu çerçevede, Ferraris (2018) “metnin dışında hiçbir şey yoktur [metin-dışı yoktur; *il n’y a pas de hors-texte*]” (Derrida, 1997a, s. 158) cümlesinin “neredeyse tüm dünyanın toplumsal olarak inşa edildiğini ileri süren” bir tez olarak “metnin dışında toplumsal hiçbir şey yoktur” şeklinde daha zayıf bir iddiaya çevrildiğinde şimdiye kadar formüle edilmiş en iyi ve en güçlü toplumsal ontoloji anlayışının elde edilebileceğini ifade eder (s. 212). Bunun gerekçesini ise Ferraris (2019), toplumsal nesnelerin metnin “bir dilin, bir ayınlar ve görenekler sisteminin ve her şeyden önce, bir kayıtlar sisteminin” ya da diğer bir ifadeyle “yazıtlar ağının

(hesaplar, arşivler, paylaşımlar, fiyat listeleri, gazeteler, internet siteleri, cep telefonları) dışında var olamayacağı” (s. 64) şeklinde temellendirir:

Toplum, yazıtlar ve kayıtlar, arşivler ve belgeler ve her şeyden önce prototipik bir kayıt biçimi olarak yazı olmadan yapamaz. Dahası, kayıt olmadan yasal kurumlar, yükümlülükler, garantiler ve haklar olmazdı ve olamazdı, bu nedenle özünde toplumsal olan adalet kavramı var olamazdı. Dolayısıyla, belgeler yalnızca yasal veya ekonomik bir uygulamayı düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda (eğitim ve taklit yoluyla) bireysel niyetliliği belirledikleri ve (paylaşım yoluyla) kolektif niyetliliğe izin verdikleri noktaya kadar değerler, normlar, kültürler ve çatışmalar üretir. (Ferraris, 2019, s. 65)

Bu noktada “Metin veya bağlam “gerçek” olarak adlandırılan tüm yapıları, ekonomik, tarihsel, sosyo-kurumsal, kısacası tüm olası göndermeleri ima eder” (Derrida, 1988a, s. 148). Çünkü, metne ilişkin sorular, “aynı zamanda tarihsel, toplumsal, kurumsal ve politiktir” (Derrida, 1995a, s. 217). “Stratejik bir yeniden değerlendirme” olarak metnin bu yeni anlamı, “dekonstrüksiyon denen şeyin “pratik”, politik ve diğer gereklilikleriyle daha tutarlı bir biçimde, mümkün olan en tutarlı biçimde” bir araya getirilmesine izin verir (Derrida, 2013a, s. 77). Tam da bu noktada, dekonstrüksiyon, “metin ve bağlam üzerine konulan “sözlü” sınırların dekonstrüksiyonu” ile başlar (Derrida, 2013b, s. 184). Bu sınırların dekonstrüksiyonunu mümkün kılan ise, Derrida (2013b) için “metinsel” ile “pratik” arasında düşünülen karşıtlığın hiçbir şekilde anlamının olmamasının sonucu olarak dekonstrüksiyonun pek çok insanın inandığından daha “pratik ve politik olmasıdır” (s. 184). Bu bağlamda, Derrida’nın dekonstrüksivist okumaların basitçe söylem analizleri olmadığını, tersine “bağlantıları dönüştüren politik ve kurumsal müdahaleler” (Derrida, 2013a, s. 77) olduğuna ilişkin ifadesi toplumsalın bir anlam/bağlam alanı olarak ele alınması ile somutlaşmış olur. “Dekonstrüksiyonun çalışma alanı” artık felsefi, politik, kültürel ve toplumsal olarak metindir (Cooper, 1989, s. 481). Dekonstrüksiyonun çalışma alanı olarak genişletilmiş bu metnin okunması, aynı zamanda kurumsal toplumsal politik bir praksi de içerecektir. Tam da bu noktada toplumsal, politik ve kurumsal olanı *genelleştirilmiş metinde* okuyan dekonstrüksiyonun bu metindeki performatif pozisyonuna, yani müdahale pratiğine bakmak gerekmektedir.

Pratiğin Arzusu: Performatif Pozisyon

Derrida için, dekonstrüksiyonun en önemli pratik yönü, toplumsal ve kültürel gerçekliğin içinden toplumsal, kurumsal, politik bağlamları dönüştürmeye yönelik bir müdahaleyi içermesi ve bu müdahaleyi bir tür tanım ve sunumla özdeşleştirmeden performatif “olaylar” üretme arzusu olarak işaretlenir (Burzyńska, 2019, s. 158). Derrida uyarır; “Dekonstrüksiyon, bir kavramdan diğerine geçmekten değil, kavramsal bir düzenin yanı sıra kavramsal düzenin eklemlendiği kavramsal olmayan düzenin de tersine çevrilmesi ve yerinden edilmesinden oluşur.” (1982, s. 329; 1988a, s. 21). Böylece dekonstrüksiyon, “tehlikede olan her şeye şans ve kuvvet, iletişimin gücünü” (Derrida, 1982, s. 329; 1988a, s. 21) verecektir. Tam da bu noktada, Derrida; “Dekonstrüksiyonu, sıklıkla -bir teoriden, bir okuldan, bir yöntemden, hatta bir söylem olmak bir yana -tahsisleştirilebilecek bir teknikten uzak- en alta *ne oluyor* ya da *ne meydana geliyor* [*ce qui arrive*] olarak tanımlama fırsatım oldu.” (1995b, s. 17) diyecektir. Buradaki “ne oluyor” dekonstrüksiyonun dışsal bir müdahale olmadığını altını çizmekle kalmaz, aynı zamanda pratik ve deneyim alanında zaten dekonstrüksiyonun iş başında olduğunu, geriye kalanın ise neyin olduğunun gösterilmesi olduğuna işaret eder. Bu çerçevede, dekonstrüksiyon, olan ve olamayan arasındaki yer değiştirmelerdeki boşluğu yazılı metinlerde olduğu gibi, “herhangi bir “metin” içinde, yani deneyimin kendisinde, toplumsal, tarihsel, ekonomik, teknik, askeri vb. “gerçeklik” içinde” (Derrida & Ewald, 1995, s. 285-6) görünür kılacaktır. Dekonstrüksiyonun, Derrida’nın bir başka yerde de tekrar ettiği üzere “ne oluyorsa odur, bugün toplum, siyaset, diplomasi, ekonomi, tarihsel gerçeklik vb. denen şeylerde olan şeydir” (Derrida, 1994c, s. 85) yaklaşımıyla açıkça “bir toplumsal (bağlam) metin içinde” (Rasche, 2011, s. 256) “olup bitenler” (Royle, 2000, s. 11) şeklinde ele alınması, bir kez daha belirli bir sabit tanımının olanaksızlığını pekiştirmekle kalmaz aynı zamanda, sürekli değişen/dönüşen “bir süreç” (Palmer, 2008, s.

89), “her zaman zaten hareket halinde olan bir istikrarsızlaştırma mantığı” (Royle, 2000, s. 11) olarak “bitmez tükenmez” (Derrida, 1981, s. 42) nihayetsiz ve tamamlanamaz olduğuna işaret eder (Derrida, 1989, s. 75). Dekonstrüksiyonun, toplumsal/ kurumsal sorunlara doğru izlediği yolun taşıdığı döşeyen şüphesiz, Derrida’nın erken dönemde bozduğu konvansiyonel anlamın ortaya çıktığı okuma ortodoksisi bağlamındaki bu metin anlayışını maddesellik kozasına doğru örmesidir (Gehring, 2016, s. 118). Bu bağlamda, “çalışmasında bir kayma veya kehre olduğuna yönelik yorumları ısrarla eleştiren Derrida (2005b, s. 116), dekonstrüksiyonu kurumsal olana bağlayan şeyin temellerinin erken dönem çalışmalarından *Gramatoloji* (2010b)’de zaten var olduğunu belirtir (2002, s. 49). Geç dönem çalışmalarında ise söz konusu kurum sorununu hem teori hem de pratik açısından daha fazla ortaya koyduğunu vurgular (Derrida, 2005b, s. 116) ve bunun nedenini dekonstrüksiyonun “gerekliliğinin öncelikle felsefi içerik, tema veya tezler, şiirler, teolojiler veya ideolojiler meselesi değil ama özellikle ve ayrılmaz biçimde anlamlı çerçeveler, kurumsal yapılar meselesi olduğunu” daha iyi anlamaya başladım” (2004, s. 123) şeklinde açıklar. Bu anlama sürecini belirleyen ve motive şeyi ise Derrida’nın erken dönem metin anlayışının genişliği belirlemektedir. Buradan çıkarılması gereken sonuç, toplumsal “pratik ve politik olarak hesaba katılması gereken” (Derrida, 1995a, s. 73) dekonstrüksiyonun Batı geleneğinin tüm kavramsal ve söylemsel olmayan temelleri ve yapılanma biçimlerinin sıfırdan yeniden düşünmek olduğu ve bunun oldukça büyük ve sınırları geniş bir girişim olduğudur (McQuillan, 2000, s. 8). Bu genişliğin sunduğu imkân paradoksal biçimde aynı zamanda bir imkânsızlık olarak belirginleşir. Derrida’nın dekonstrüksiyonu toplum ve ilişkili gerçeklik alanlarında neler olup bittiği şeklinde ifadelendirmesi, kaçınılmaz olarak, toplumsal olanın kurumsal yapılanmalarını gündeme getirecektir; ya da tersinden söylemek gerekirse, Batı metafiziğinin toplumsal olanı kurumsal yapılandırmasını veya Batı metafiziğinin toplumsal ve siyasal olanın kurumsal olanda eş anlamlı olarak somutlaşmasını. Bu aynı zamanda felsefenin toplumsal/kurumsal pratik ve performans olarak yeni bir tanımının meşruiyetini temellendirir (Irwin, 2013, s. 178). Dekonstrüksiyon, metafiziğin, metafiziğin metinlerinin ve söyleminin analizi ve eleştirisinden daha fazlasına yöneliktir; metafizik söylemin içinde yer aldığı ve üzerinde yükseldiği, yani onun pedagojisinin tarihsel biçimleri olarak toplumsal, ekonomik ve politik yapılara saldırır (Derrida, 1987a, s. 19):

Dekonstrüksiyon kendisiyle tutarlı olmak için salt spekülâtif, kuramsal, akademik söylemlerin içinde hapsolüp kalmak istemez...bazı sonuçlara ulaşma, şeyleri *değiştirme* ve etkili ve sorumlu bir biçimde, ama her zaman çok dolaylı olarak, müdahale etme iddiasındadır. Elbette, bunu yalnızca (akademik) mesleğin içinde yapmayı değil, kent, *cit * denilenin içinde ve daha genel bir biçimde dünyada yapmak istemektedir. (Derrida, 2010a, s. 52)

Bu her şeyden önce dekonstrüksiyonun “dünya ile, toplumsal olanla ilişki kurmasına” açık bir biçimde gönderme yapar (Salmon, 2020, s. 226). Bu bağlamda, Derrida’nın en etkili dekonstrüksiyonun “söylemsel olmayan ya da yazılı söylem biçimine sahip olmayan söylemsel kurumlarla ilgilenen dekonstrüksiyon” (1994b, s. 14) olduğundaki ısrarı bu yorumu destekler niteliktedir. Dekonstrüksiyon’un, eleştirdiği karşıtlıklar alanın aynı zamanda toplumsal/politik/kurumsalda somutlaşmış olan söylemsel olmayan güçlerin bir alanı olması (Derrida, 1988a, s. 21) nedeniyle, “[dekonstrüksiyonu] dilsel fenomenlerle sınırlandırmayı istemek, operasyonların en şüphelisidir.” (Derrida, 1994b, s. 14). Bu şüpheyi bertaraf etmek adına, Derrida, “kurumsal” ile “toplumsal” ve “politik” yapılar arasında yerleşik bir geçirgenliğe açıkça vurgu yapar; “Dekonstrüksiyon, belirli toplumsal ve politik yapılardan *geçer*, direnişle karşılaşır ve bu sırada kurumları yerinden eder.” (1989, s. 71-72).

Burada Derrida’nın “söylemsel olmayan güçlere” ve “kavramsal olmayan düzene” atıfta bulunması, öncelikle birbiriyle ayrıştırılamaz bir bütünlüğe işaret eden iki şeye atıfta bulunur; birincisi felsefenin kavramsal bir idealizm olmadığı ve ikincisi Batı metafiziğinin sınırlarının tüm kültürel, siyasal, ekonomik ve toplumsal alanı içerdiğidir (Stocker, 2006, s. 189). Dekonstrüksiyonun, toplumsal ve politik yapılardan geçmesi, “metafizik bağların” (Derrida, 1981, s. 35) belirli hiyerarşilerin ve dışlamaların pekiştirilmesine yol açtığı politik ve toplumsal alanlarda spesifik belirlenimlerine (Burzyńska, 2019, s. 20) işaret etmekle kalmaz, aynı zamanda “metafizik bağların” toplumsal ve politik yapılar ile kurumsal yapıların birbirinin içine yazılışının (Waş, 2019, s. 64) zemini olduğuna gönderme yapar. Dolayısıyla buradan hareketle bir

açından kavramsal olanda toplumsal/kurumsal olan toplumsal/kurumsal olanda da kavramsal olan yerinden edilecektir. Bu bağlamda, Derrida (1987b)'nın dekonstrüksiyonun, söylemsel olmaktan öte, pratik-politik bir mesele ve her zaman oldukça aceleci ve özet olarak kurumsal yapılar denen şeylerde üretilen bir mesele olduğuna ilişkin ısrarı (s. 508) açıklık kazanır. Kurumsal olanın dekonstrüksiyonunun kurumsallaştırılmayacağı ve fakat kurumsallığın dokunmadığı bir alana da ait olmadığına dikkat çeken Derrida (2002, s. 50), bir bakıma Batı metafiziğinin kurumsal, toplumsal ve kültürel olandaki tecessümünü gösterir. Bununla birlikte Derrida'nın, dekonstrüksiyonun yalnızca felsefe açısından düşünülemeyeceğini, tüm toplumsal, politik ve kültürel pratiğin bir yönü olarak düşünülmesi gerektiğine farklı bağlamlarda tekrar tekrar işaret etmesi ve bu yöndeki yanlış anlamalara yönelik düzeltme müdahalelerinin önemli bir nedeni de kuşkusuz dilin ve felsefi düşüncenin biçim veya uygulamadan bağımsız olarak her zaman hiyerarşik farklılık sisteminde temellenen kültürel/toplumsal/politik kurumsal yapı ve üretimin yalnızca bir örneği olmasıdır. Bu örnek Bourdieu'nun sosyolojiye attığı anlam ve pratik bağlamında dekonstrüksiyon ile sosyolojinin yolunun kesişim ufkunu belirginleşir. Sosyolojinin özelliği diyordu Bourdieu (2016), toplumsalı anlamaksa nesnesini bilimsel mücadele alanları içerisinde konumlandırmasından ve bilimsel mücadelenin kendisini de araştırma nesnesi olarak kabul ederek (s. 27) hem toplumsal hem de bilimsel mücadele alanında iktidarı anlamaktan başlayarak, hiyerarşik güçler alanındaki mekanizmaların yanlış tanınmasına ilişkin bir gösterimi barındırmasıdır (s. 34). Dolayısıyla Bourdieu, sosyolojinin bir takım metafizik problemleri iktidar mekanizmaları olarak sorunsallaştırılabilecek şeylere dönüştürerek (s. 61) sosyolojik dilin “nötr” ve “berrak” olamayacağını vurgular (s. 46).

Derrida (1988a, s. 21), karşıtlıkların içine hapsolmaktan kurtulmayı (1981, s. 41), “söylemsel olmayan güçler alanında” (1982, s. 329; 1988a, s. 21); politik/kurumsal yapılar alanında bir pozisyona almak olarak sunarak dekonstrüksiyonu bir anlamda radikalleştirir; “en alta *ne oluyor* ya da *ne meydana geliyor* [*ce qui arrive*]” (1995b, s. 17) cümlesine eşlik eden “söylemsel olmayan güçler alanında “tersine çevirecek ya da yerinden edecek hiçbir karşı güç, eşit ya da karşıt güç” (Grosz, 1989, s. 30) olmadığı ve dolayısıyla bu güçler alanının dengelenemezliği (ya da Derrida'nın tercih ettiği sözcükle nötrleştirilemezliği) dekonstrüksiyonun karar verilemezliğini tüm toplumsal/politik/kurumsal alana sağlar. Bu noktada Derrida'nın “[n]eden her şeyi olduğu gibi bırakmak yerine dekonstrüksiyon işine girişelim?” sorusuna cevabı; “Dekonstrüksiyonun *tarafsız* olmadığı konusunda ısrar ettim. *Müdahale eder*” (1981, s. 94) şeklindedir. Bu çerçevede, O, “felsefeci-dekonstrüktör”, demeyi tercih ettiği felsefeciyi, sürekli değişen baskın sistemin zincirlerindeki ilişkiyi çözümlen ve çözümlerken bu ilişkiden toplumsal/politik/kurumsal anlamda pratik ve etkili sonuçlar çıkaran kimse olarak düşünür (Derrida, 2008, s. 135). “Dekonstrüksiyon, kurumlara, toplumsal ve politik yapılara, kökleşmiş geleneklere meydan okumak zorundadır.” (Derrida, 1995a, s. 213) Derrida, bunca yıldır kendisine rehberlik edenin metafiziğin belirlenimlerinin ürünü olan toplumsal, politik yapılarla, kurumlarla mücadele eden bu mantık (Derrida & Ferraris, 2002, s. 51) olduğunu ifade eder.

Sonuç

Batı düşünce geleneğini hiyerarşik karşıtlık zemininde işleyen mevcudiyet metafiziği olarak adlandırdığı sistemde sorunsallaştıran Derrida'nın, dekonstrüksiyonu karşıtlık sistemini temin eden “yerleşik sınırların düzenlenmiş bir taşmasına” (Staten, 1984, s. 24), karşıtlık çiftlerinin tersine çevrilmesinden öte, sorgulama ve dahası dönüştürülmesine yöneliktir. Batı düşünce geleneğini belirleyen metafiziğin karşıtlık sistemi ise ve bu karşıtlık sistemi aynı zamanda kaçınılmaz olarak toplumsal yapı ve pratikler ve toplumsal olan hakkındaki düşünme yollarını da kapsıyorsa (Westoby, 2019, s. 3) mevcudiyet metafiziğinin dekonstrüksiyonu bu metafiziğin içine yazıldığı gerçeklik dünyasının toplumsal boyutuyla ilişkilendirilir. Bu bağlamda, dekonstrüksiyonun dünya (toplumsal) ve kavramsal olan (felsefe) arasındaki sınır çizgisini muğlaklığa, müphemliğe doğru itme motivasyonu (Bauman, 1992, s. 130) felsefe ve sosyoloji arasındaki ilişkiyi dekonstrüksiyon özelinde gündeme taşımaktadır. Bu aynı zamanda, toplumsal dünya ile ilgili düşünme yollarının akademik biçimi olarak sosyolojinin kavramsal ve kuramsal çerçevesinin sabiteleri ve sınırlarının muğlaklığının gösterilmesine gönderme yapar (Dumont, 1998, s. 224). Bu gösterme işlemi kendi üzerine katlanan çifte sahnede -toplumsal dünya ve toplumsal dünyayı sosyolojik teoride inşa eden

(Ertürk, 2022) Batı metafiziğinin kavramları-çifte bir okuma/yazma pratiğinde gerçekleştirir. Paradoksal bir biçimde dekonstrüksiyonu toplumsal gerçekliğe yönelik ilgisizliği ile eleştiren Pierre Bourdieu'nun, sosyolojiyi "gizlenmiş veya yer yer *bastırılmış* olanı gözler önüne sererek" (Bourdieu, 2016, s. 25), "şeylerin büyüsunü" bozduğu (s. 26) şeklindeki tanımı ile Derrida'nın dekonstrüksiyonunun çifte okuma pratiğindeki "gizlenmiş hiyerarşi", "bastırılmış olan" ve "gösterme jesti" gibi ortak kavramlar ve motivasyon paylaşımı seçmeci bir yakınlığı akıllara getirir. Bu gösterme jestini yazı ve metinden hareketle sahneleyen Derrida, dekonstrüksiyonu dünyayı tarihsel, toplumsal kurumsal olan tüm etkileşim ve ilişkileri ile birlikte "metinsel alanın açılması olarak" sunarak (Dumont, 1998, s. 234) toplumsal alanın baskın kavramlarının yeniden gözden geçirilmesi için sonuçları bakımından zengin (Bernstein, 2007, s. 225) bir meydan okuma (Balkin, 2016, s. 329), ve bu meydan okumanın yüklendiği dünyaya, kente, topluma müdahale arzusunu (Derrida, 2010a, s. 52) taşımaktadır. Bir müdahale girişimi olarak dekonstrüksiyon, yazı ve metnin toplumsal dünyaya doğru genişletilmesinin kaçınılmaz sonucu olarak toplumsal eleştiriyi kapsayacak bir biçimde tüm sistem ve kurumların radikal bir eleştirisine (Derrida, 1982, s. 109-36) ve felsefi öncüllerle birlikte toplumsal dünya ve bu dünyayı yöneten tüm pratik ve kurumları "yeniden düşünmeye" (Westoby, 2019, s. 3); içkin "olana" müdahale etmek üzere "bastırılmış olan ile iktidar arasında mücadele eden bir tür eleştirel praksis" (Karavanta ve Morgan, 2008, s. 3) bir tür performatif konumlanma (Lüdemann, 2014, s. 127) olarak sunulur. Metinde-ve dolayısıyla toplumsal, kurumsal ve politik "olanda"-sabitlenmiş hiyerarşik güç ilişkilerinin ötesinde bir "dil", "metin", "dünya" arayan sınırları, sabiteleri hiyerarşik güç ilişkilerini kararsızlaştırarak hareket eden sınırsız bir "konumlanma"; Bauman'ın sosyolojik düşünmeyi belirli sınırlar halinde sabitlenmiş haliyle hiyerarşik iktidara dayalı toplumsal dünyayı yeniden esnekletmeye, dünyanın mevcut biçiminden farklı olabilirlik imkanını gösteren *sabitlenme karşıtı güç* (Bauman, 1998, s. 25) biçimindeki tanımını imler. Sosyolojinin ilk bakışta gözün hemencecik fark edemeyeceği önemli incelikli ayrıştırma, hiyerarşi ve sınırlamaları ve çeşitli güç ilişkilerini açığa çıkararak gündelik toplumsal dünyanın haritasının görünmeyen ufkunu farklı yollardan ve açılardan göstererek ve "tüm bildik şeyleri ve özgüvenleri zayıflatarak" (Bauman, 1998, s. 238) çalışması özelliğinin dekonstrüksiyonda yankısının kolayca bulunabilmesi; dekonstrüksiyonun felsefenin, kavramların, yorumların, yazı ve metnin kapatılmış sınırlarını silerek başka/öteki bir dil, alana öykünerek karar verilemezliğe doğru itmesi ile sosyolojinin konusu gereği "kapatma" ve "dondurma" için uygunsuzluğu; insan deneyiminin yorumlanmasını konu edinen felsefe, sanat ve edebiyat gibi "öteki" söylem alanlarıyla etkileşimi ile müphemlik miktarına katkıda bulunması (Bauman, 1998, s. 256) arasında bir yakınsak düzlem izlenebilir. Fakat, Derrida, Dekonstrüksiyonun kavramların soykütüğünü tarihsel olarak dikkate alarak ilerlediğini vurgulamasına (2005a, s. 143; 2010a, s. 68); Batı düşünce tarihi boyunca metne atfedilen tüm sınırları, *genelleştirilmiş metin* kavramı ile aşmaya çalışarak (Derrida, 1979, s. 84) toplumsal düşünce için dikkate değer bir kavrayış sunmasına; sosyolojiyi bir metin olarak (Agger, 2004, s. 168) düşünmenin imkanına yönelik yollara işaret etmesine; toplumsal dünyanın dinamiklerine yönelik eleştirel, teorik ve ampirik araştırmayı göz ardı etmeye çalışan bir çabasının olmamasına karşın toplumsal gerçeklikle sosyoloji disiplinin bekleyebileceği türden daha doğrudan ve açık bir şekilde ilginin özellikle ihmali (Bernstein, 2007, s. 225) dekonstrüksiyonun sosyoloji ile ilişkisini oldukça "naif" hale getirme ve toplumsal gerçekliği ampirik düzeyde analiz etmeye çalışan bir sosyolojiyi oldukça belirsiz bir konumla karşı karşıya bırakma (Tsatsaroni ve Cooper, 2009, s. 173) tehlikesini barındırır.

Toplumsal dünyanın ve toplumsal dünyanın bilgisinin sınırlarını tahkim eden, kapatan tüm sabitleme gücünün karşısında "kapanmanın" basitleştirme tiranlığına reddiyenin nihilistik sonuçlarına (Westoby, 2019, s. 9) ilişkin eleştirilere yönelik Derrida'nın son röportajında cevap mahiyetindeki "dekonstrüksiyon her zaman evetin, hayatın olumlanmasının tarafındadır" (Derrida, 2007, s. 51) biçimindeki dekonstrüksiyonun olumluluğuna ilişkin ısrarına eşlik eden soru bir kez daha dekonstrüksiyonun sosyoloji ile ilişkisini karar verilemezliğin geriliminde bırakır. Bu karar verilemezlik, genelde üstünkörü bir biçimde olumsuz ve yapısızlaştırma biçimleriyle sınırlandırılmış olmaktan uzak bir dekonstrüksiyon hareketinin "en azından toplumsal-tarihsel bir alanda iş başında olan bir icatçılığın işareti" (Derrida, 2007, s. 22) imkanına ilişkin Derrida'nın kendisinin cevapsız bıraktığı sorusunu da açık tutmaktadır. Derrida'nın kapanmayı gösterme, sınırları silme, hiyerarşiyi ters yüz etme imkânı olarak işe koştuğu *karar verilemezlik* dekonstrüksiyon ve sosyoloji bağlamında bir *aporia* (açmaz), ve imkânsızlık olarak tekrar ama ters yönde

sökün eder. Derrida'nın cevapsız sorusu -ya da cevap vermediği ama verilmesini beklediği soru-, toplumsal/kurumsal alanda iş başında olmasını arzuladığı dekonstrüksiyonun sosyoloji ile ilişkisini bir imkânsızlığın imkânı olarak koyutlar.

Çıkar çatışması:	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Yazar bu çalışma için mali destek almadığını bildirmiştir.
Etik kurul onayı:	Yazar bu çalışmada etik kurul onayına gereksinim duymadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Agger, B. (1989a). *Fast capitalism: A critical theory of significance*. University of Illinois.
- Agger, B. (1989b). *Socio(onto)logy: A disciplinary reading*. University of Illinois.
- Agger, B. (1992). *The discourse of domination: From the Frankfurt School to postmodernism*. Northwestern University.
- Agger, B. (2004). *The virtual self: A contemporary sociology*. Blackwell.
- Ajana, B. (2008). In defence of poststructural ethics in sociological praxis: Derrida, Lévinas and Nancy. *Enquire*, 1(1), 23-31.
- Attridge, D. (2005). Deconstruction today. *Études anglaises*, 58, 42-52.
- Balkin, J. M. (2016). Deconstructive practice and legal theory. P. Legrand (Yay. haz.) *Derrida and law* içinde (ss. 309-352). Routledge.
- Baral, K. C. (2018). Introduction. K. C. Baral, & R. Radhakrishnan (Yay. haz.), *Theory after Derrida essays in critical praxis* içinde (ss. 1-23). Routledge.
- Basile, J. (2018). Misreading generalised writing: From Foucault to speculative realism and new materialism. *The Oxford Literary Review*, 40(1), 20-37.
- Bauman, Z. (1992). *Intimations of postmodernity*. Routledge.
- Bauman, Z. (1998). *Sosyolojik düşünmek*. (A. Yılmaz, Çev.) Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modemlik ve müphemlik*. (İ. Türkmen, Çev.) Ayrıntı Yayınları.
- Beardsworth, R. (2007). The irony of deconstruction and the example of Marx. M. McQuillan (Yay. haz.), *The politics of deconstruction Jacques Derrida and the other of philosophy* içinde (ss. 212-234). Ann Arbor, MI: Pluto Press.
- Bellou, T. (2013). *Derrida's deconstruction of the subject: Writing, self and other*. Peter Lang AG .
- Bennington, G. (2000). *Interrupting Derrida*. Routledge.
- Bernstein, R. J. (2007). *The new constellation: The ethical-political horizons of modernity/postmodernity*. Polity Press.
- Bourdieu, P. (1988). *Homo academicus*. (P. Collier, Çev.). Polity.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım: Beğeni yargısının toplumsal eleştirisi*. (D. F. Şannan, & A. G. Berkkurt, Çev.). Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji meseleleri*. (F. Öztürk, B. Uçar, M. Gültekin, & A. Sümer, Çev.). Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (1967). Sociology and philosophy in France since 1945 - Death and resurrection of a philosophy without subject. *Social Research*, 34(1), 162-212.
- Boyne, R. (2009). *Foucault ve Derrida: Aklın öteki yüzü*. (İ. Yılmaz, Çev.) BilgeSu Yayıncılık.
- Bradley, A. (2008). *Derrida's of grammatology: An Edinburgh philosophical guide*. Edinburgh University Press.
- Brothman, B. (1999). Declining Derrida: Integrity, tensegrity, and the preservation of archives from Deconstruction. *Archivaria*, 48, 64-88.
- Brown, R. H. (1987). *Society as text: Essays on rhetoric, reason, and reality*. University of Chicago.
- Bunge, M. (2013). *The sociology-philosophy connection*. Transaction Publishers.
- Burzyńska, A. (2019). *Deconstruction, politics, performatives*. (T. Anessi, Çev.). Peter Lang.
- Chernilo, D. (2014). The idea of philosophical sociology. *The British Journal of Sociology*, 65(2), 338-357.
- Colebrook, C. (2007). Graphematics, politics and irony. M. McQuillan (Yay. haz.), *The politics of deconstruction: Jacques Derrida and the other of philosophy* içinde (ss. 192-211). Pluto Press.
- Cooper, R. (1989). Modernism, post modernism and organizational analysis 3: The contribution of Jacques Derrida. *Organization Studies*, 10(4), 479-502. <https://doi.org/10.1177/017084068901000402>
- Corlett, W. (1989). *Community without unity: A politics of Derridian extravagance*. Duke University Press.

- Critchley, S. (2014). *The ethics of deconstruction: Derrida and Levinas*. Edinburgh University Press.
- Denzin, N. (1991). *Images of postmodern society*. Sage.
- Derrida, J. (1979). Living on/border lines. H. Bloom, P. D. Man, J. Derrida, G. H. Hartman, & J. H. Miller (Yay. haz.), *Deconstruction and Criticism* içinde (J. Hulbert, Çev.). (ss. 75-176) The Seabury Press.
- Derrida, J. (1981). *Position*. (A. Bass, Çev.). University of Chicago Press.
- Derrida, J. (1987a). *The truth in painting*. (G. Bennington, & I. McLeod, Çev.). University of Chicago Press.
- Derrida, J. (1987b). *The post card*. (A. Bass, Çev.). University of Chicago Press.
- Derrida, J. (1988a). *Limited, Inc.* (S. Weber, & J. Mehlman, Çev.) Northwestern University Press.
- Derrida, J. (1988b). *Memoires for Paul de man (The Wellek Library Lectures)*. Columbia University Press.
- Derrida, J. (1989). In discussion with Christopher Norris. A. Papadakis, C. Cooke, & A. Benjamin (Yay. haz.), *Deconstruction Omnibus Volume* içinde (ss. 71-75). Acedemy Editions.
- Derrida, J. (1994a). Mochlos; or, the conflict of the Faculties. R. Rand (Yay. haz.), *Logomachia: The conflict of the Faculties* içinde (R. Rand, & A. Wygant, Çev.) (ss. 2-34). University of Nebraska Press.
- Derrida, J. (1994b). The spatial arts: An interview with Jacques Derrida. P. Brunette, & D. Wills (Yay. haz.), *Deconstruction and the visual arts: art, media, architecture* içinde (ss. 9-32). Cambridge University Press.
- Derrida, J. (1994c). Some statements and truisms about neo-logisms, newisms, postisms, parasitisms, and other small seismisms. D. Carroll (Yay. haz.), *The States of "Theory": History, art and critical discourse* içinde (A. Tomiche, Çev.) (ss. 63-95). Stanford University Press.
- Derrida, J. (1995a). *Points...: interviews, 1974-1994*. (E. Weber, & P. K. others, Çev.) Stanford University Press.
- Derrida, J. (1995b). The time is out of joint. *Deconstruction Is/In America* içinde (ss. 14-38). New York University Press.
- Derrida, J. (1997a). *Of grammatology*. (G. C. Spivak, Çev.). Johns Hopkins University Press.
- Derrida, J. (1997b). The Villanova roundtable: A conversation with Jacques Derrida. J. D. Caputo (Yay. haz.), *Deconstruction in a nutshell: A conversation with Jacques Derrida* içinde (ss. 3-28). Fordham University Press.
- Derrida, J. (1998). *Resistances of Psychoanalysis*. (P. Kamuf, P.-A. Brault, & M. Naas, Çev.) Stanford university Press.
- Derrida, J. (1999). Hospitality, justice and responsibility: A dialogue with Jacques Derrida. M. Dooley, & R. Kearney (Yay. haz.), *Questioning ethics: Contemporary debates in continental philosophy* içinde (ss. 65-65). Routledge.
- Derrida, J. (2002). Privilege: Justificatory title and introductory remarks. J. Derrida, W. Hamacher, & D. E. Wellbery (Yay. haz.), *Who's afraid of philosophy: Right to philosophy 1* içinde (J. Plug, Çev.) (ss. 1-66). Stanford University Press.
- Derrida, J. (2004). Punctuations: The time of a thesis. W. H. Wellbery (Yay. haz.), *Eyes of the university: Right to philosophy 2* içinde (J. P. Others, Çev.) (ss. 113-128). Stanford University Press.
- Derrida, J. (2005a). *Paper machine*. (R. Bowlby, Çev.). Stanford University Press.
- Derrida, J. (2005b). Authorship, sovereignty and the axiomatics of the interview: Derrida 'Live'. J. Smith (Yay. haz.), *Jacques Derrida: Live theory* içinde (ss. 104-117). Continuum.
- Derrida, J. (2007). Psyche: Invention of the other. J. Derrida, K. Peggy, & R. Elizabeth (Yay. haz.), *Psyche: Inventions of the other volume 1* içinde (P. Catherine, Çev.) (ss. 1-47). Stanford University.
- Derrida, J. (2008). Otoimmünite: Gerçek ve simgesel intiharlar. G. Borradori (Yay. haz.), *Terör günlerinde felsefe: Jürgen Habermas ve Jacques Derrida ile diyaloglar* içinde (E. Barca, Çev.) (ss. 112-174). Yapı Kredi Yayınları.
- Derrida, J. (2010a). Yasanın gücü: Otoritenin mistik temeli. A. Çelebi (Yay. haz.), *Şiddetin eleştirisi üzerine* içinde (Z. Direk, Çev.) (ss. 43-133). Metis.
- Derrida, J. (2010b). *Gramatoloji*. (İ. Birkan, Çev.). BilgeSu.
- Derrida, J. (2013a). But, beyond . . . (Open Letter to Anne McClintock and Rob Nixon). J. Derrida, & J. Williams (Yay. haz.), *Signature Derrida* içinde (P. Kamuf, Çev.) (ss. 63-80). University of Chicago Press.
- Derrida, J. (2013b). Biodegradables seven diary fragments. J. Derrida, & J. Williams (Yay. haz.), *Signature Derrida* içinde (P. Kamuf, Çev.) (ss. 152-219). University of Chicago Press.
- Derrida, J., & Ewald, F. (1995). A Certain 'madness' must watch over thinking. *Educational Theory*, 45(3), 273-291.
- Derrida, J., & Ferraris, M. (2002). *A taste for the secret*. (G. Donis, D. Webb, Dü, & G. Donis, Çev.). Polity Press.
- Dews, P. (2007). *Logics of disintegration: Poststructuralist thought and the claims of critical theory*. Verso.
- Dienst, R. (1994). Sending Postcards in TV Land. P. Brunette, & D. Wills (Yay. haz.), *deconstruction and the visual arts: Art, media, architecture* içinde (ss. 296-307). Cambridge University Press.

- Dumont, C. W. (1998). The analytical and political utility of poststructuralism: considering. Affirmative action. *Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie*, 23(2/3), 217-237.
- Eagleton, T. (1984). *The function of criticism*. Verso.
- Ertürk, M. (2022). *Sosyolojide metafor metaforda toplum: Toplumsal teorinin temsil rejimi ve metafor mimarisi*. Çizgi Kitabevi.
- Ferraris, M. (2018). The documental revolution and the archives of the future. J.-M. Rabaté (Yay. haz.), *After Derrida literary criticism in the 21st century* içinde (ss. 212-225). Cambridge University Press.
- Ferraris, M. (2019). The universal blackboard. A. Kanev (Yay. haz.), *New realism problems and perspectives* (ss. 63-72). St. Kliment Ohridski University Press.
- Flaherty, P. (1986). (Con)textual contest: Derrida and Foucault on madness and the Cartesian subject. *Philosophy of the Social Sciences*, 16(2), 157-175. <https://doi.org/10.1177/004839318601600201>
- Foucault, M. (2005a). Derrida'ya cevap. F. Keskin (Yay. haz.), *Büyük kapatılma* içinde (I. Ergüden, Çev.) (ss. 31-47). Ayrıntı.
- Foucault, M. (2005b). Gövdem, bu kağıt, bu ateş. F. Keskin (Yay. haz.), *Büyük kapatılma* içinde (I. Ergüden, Çev.) (ss. 47-75). Ayrıntı.
- Foucault, M. (2006). *Deliliğin tarihi*. (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.
- Frow, J. (1986). *Marxism and literary history*. Harvard University Press (HUP).
- Game, A. (1991). *Undoing the social: Towards a deconstructive sociology*. University of Toronto.
- Gaston, S. (2011). Introduction. S. Gaston, & I. Maclachlan (Yay. haz.), *Reading Derrida's of grammatology* içinde (ss. xiii-xxvii). Continuum.
- Gehring, P. (2016). The Jurisprudence of the "Force of Law". P. Legrand (Yay. haz.), *Derrida and law* içinde (ss. 117-132). New York: Routledge.
- Goldgaber, D. (2021). *Speculative grammatology deconstruction and the new materialism*. Edinburgh University Press.
- Gormley, S. (2020). *Deliberative theory and deconstruction: A democratic venture*. Edinburgh University Press.
- Grosz, E. (1989). *Sexual subversions: Three French feminists*. Allen and Unwin.
- Habermas, J. (2000). *The philosophical discourse of modernity twelve lectures*. (F. Lawrence, Çev.). MIT Press.
- Habermas, J. (2006). A last farewell: Derrida's enlightening impact. L. Thomassen (Yay. haz.), *The Derrida-Habermas reader* içinde (M. Hill, Çev.) (ss. 307-308). Edinburgh University Press.
- Harrington, A. (2009). 'Messianicity' in social theory? A critique of a thesis of Jacques Derrida. *Thesis Eleven*, 98, 52-68. <https://doi.org/10.1177/0725513609105483>
- Hill, L. (2007). *The cambridge introduction to Jacques Derrida*. Cambridge University Press.
- Irwin, J. (2013). Derrida and educational research: An introduction. M. Murphy (Yay. haz.), *Social theory and education research: Understanding Foucault, Habermas, Bourdieu and Derrida* içinde (ss. 171-183). Routledge.
- Jameson, F. (1999). Marx's purloined letter. M. Sprinker (Yay. haz.), *Ghostly demarcations* içinde (ss. 26-67). Verso.
- Johnson, C. (1993). *System and writing in the philosophy of Jacques Derrida*. Cambridge University Press.
- Karavanta, M., & Morgan, N. (2008). Introduction: Humanism, hybridity and democratic Praxis. M. Karavanta, & N. Morgan (Yay. haz.), *Edward Said and Jacques Derrida: Reconstellating humanism and the global hybrid* içinde (ss. 1-21). Cambridge Scholars Publishing.
- Kates, J. (2005). *Essential history: Jacques Derrida and the development of deconstruction*. Northwestern University Press.
- Kelly, C. J. (1999). Affirming the indeterminable: Deconstruction, sociology, and Tobias Wolff's 'Say Yes'. *Mosaic*, 32(1), 149-166.
- Kelly, C. J. (2013). The name of sociology and the trace of Derrida. M. Caputi, & J. Vincent J. Del Casino (Yay. haz.), *Derrida and the future of the liberal arts* içinde (ss. 169-193). Bloomsbury.
- Leledakis, K. (2000). Derrida, deconstruction and social theory. *European Journal of Social Theory*, 3(2), 175-193. <https://doi.org/10.1177/1368431002224750>
- Lentricchia, F. (1983). *Criticism and social change*. The University of Chicago Press.
- Loesberg, J. (1997). Bourdieu's Derrida's Kant: The aesthetics of refusing aesthetics. *Modern Language Quarterly*, 58(4), 417-436. <https://doi.org/10.1215/00267929-58-4-417>
- Lüdemann, S. (2014). *Politics of Deconstruction: A New Introduction to Jacques Derrida*. (E. Butler, Çev.) California: Stanford University Press.

- Macherey, P. (2016). The Foucault-Derrida debate on the argument concerning madness and dreams. *Foucault/Derrida fifty years later: The futures of genealogy, deconstruction, and politics* içinde (S. Haddad, J. Cazenave, & O. Custer, Çev.) (ss. 3-20). Columbia University Press.
- McCarthy, T. (1993). *Ideals and illusions: On reconstruction and deconstruction in contemporary critical theory*. MIT Press.
- McGushin, E. (2016). Deconstruction, care of the self, spirituality: Putting Foucault and Derrida to the test. Y. Aryal, V. W. Cisney, N. Morar, & C. Penfield (Yay. haz.), *Between Foucault and Derrida* içinde (ss. 103-122). Edinburgh University Press.
- McQuillan, M. (2000). Introduction: Five strategies for deconstruction. M. McQuillan (Yay. haz.), *Deconstruction: A reader* içinde (ss. 1-43). Routledge.
- Nealon, J. T. (2012). *Post-postmodernism: or, the cultural logic of just-in-time capitalism*. Stanford University Press.
- Newman, S. (2005). *Power and politics in poststructuralist thought new theories of the political*. New York: Routledge.
- Norrie, A. (2005). *Law and the beautiful soul*. The GlassHouse Press.
- Orchard, V. (2011). *Jacques Derrida and the institution of French philosophy*. Legenda.
- Palmer, A. L. (2008). *Historical dictionary of architecture*. The Scarecrow Press.
- Payne, M. (1993). *Reading theory: An introduction to Lacan, Derrida and Kristeva* . Blackwell.
- Penfield, C. (2016). Introduction: Between Foucault and Derrida. Y. Aryal, V. W. Cisney, N. Morar, & C. Penfield (Yay. haz.), *Between Foucault and Derrida* içinde (ss. 1-27). Edinburgh University Press.
- Peters, M. A., & P. Trifonas, P. (2005). The humanities in deconstruction. P. P. Trifonas, & M. A. Peters (Yay. haz.), *Deconstructing Derrida: Tasks for the New Humanities* içinde (ss. 1-10). MacMillan.
- Rapaport, H. (2003). *Later Derrida: Reading the recent work*. Routledge.
- Rasche, A. (2011). Organizing Derrida organizing: Deconstruction and organization theory. H. Tsoukas, & R. Chia (Yay. haz), *Philosophy and organization theory (Research in the Sociology of Organizations, Volume 32)* içinde (ss. 251-280). Emerald Group Publishing Limited.
- Roudinesco, E. (2008). *Philosophy in turbulent times: Canguilhem, Sartre, Foucault, Althusser, Deleuze, Derrida*. (W. McCuaig, Çev.). Columbia University Press.
- Royle, N. (2000). What is deconstruction. N. Royle (Yay. haz.), *Deconstructions: A user's guide*, içinde (ss. 1-13). Palgrave.
- Said, E. W. (2000). *Kış ruhu*. (T. Birkan, Çev.). Ayıntı.
- Salmon, P. (2020). *An event, perhaps: A biography of Jacques Derrida*. Verso.
- Silverman, H. J. (1994). *Textualities: Between hermeneutics and deconstruction*. Routledge.
- Sjöstrand, B. (2021). *Derrida and technology: Life, politics, and religion*. (S. Donovan, Çev.). Springer.
- Staten, H. (1984). *Wittgenstein and Derrida*. University of Nebraska.
- Sprinker, M. (1980). Textual politics: Foucault and Derrida. *Boundary 2*, 8(3), 75-98.
- Stocker, B. (2006). *Routledge philosophy guidebook to Derrida on Deconstruction*. Routledge.
- Thomassen, L. (2010). Deconstruction as method in political theory. *Austrian Journal of Political Science*, 1(1), 41-53.
- Tsatsaroni, A., & Cooper, G. (2009). Appropriation, translation and the opening of theory. G. Cooper, A. King, & R. Rettie (Yay. haz.), *Sociological objects: Reconfigurations of social theory* içinde (ss. 159-176). Routledge.
- Vandenberghe, F. (2018). Sociology as practical philosophy and moral science. *Theory, Culture & Society*, 35(3), 77-97.
- Waş, C. (2019). The Shadow of God in the garden of the philosopher. The Parc de La Villette in Paris in the context of philosophy of chôra Part II. *Quart*, 51(1), 50-77.
- Westoby, P. (2019). A community development yet-to-come': Jacques Derrida and re-constructing community development praxis. *Community Development Journal*, 56(3), 375-390. <https://doi.org/10.1177/0263276417709343>
- Winch, P. (2008). *The idea of a social science and its relation to philosophy*. Routledge.
- Wood, D. (2005). *The step back ethics and politics after deconstruction*. State University of New York Press.
- Zima, P. V. (2002). *Deconstruction and critical theory*. (R. Emig, Çev.). Continuum.